

בס"ד
שיעורי הפרשה של רש"ר הירש תשע"ז
אחרי מות קדושים

רש"ר הירש ויקרא פרק טז פסוק ז

כבר אמרנו, שכהן העובד בבגדי לבן שם את לבו לחסרונותיו האישיים; ואילו העובד בבגדי זהב זוכר את השלמות האידיאלית של הרעיון הלאומי הישראלי. כאן נאמר, שהוא מקדש ידיו ורגליו לפני כל הפשטה; ומכאן, שההפשטה - של בגדי זהב ושל בגדי לבן - גם היא יש בה משום עבודה. התרוממות האדם מעל לחסרונותיו אל מעלת האידיאל הלאומי - וכן חזרתו מרום פיסגת אידיאל זה אל חוסר שלמות ערך עצמו - יש בשתייהן משום עבודה בקודש בחיי הפרט והכלל. ורק מי שמקיים את שתייהן כאחת ביושר, ישיג את התכלית הרוחנית והמוסרית. וזו משמעות הקידוש שלפני הפשטת בגדי זהב: אין ערך לתפיסת האידיאל הלאומי - אלא אם כן הוא נעשה קנה מידה לחסרונות האדם עצמו. וזו משמעות הקידוש שלפני הפשטת בגדי לבן: זבחי אלוהים רוח נשברה - רק אם יקום האדם ויתנער בכוחה כדי להגיע אל האידיאל שהוא בטווח השגתו. וכך, חמש טבילות ועשרה קידושים מציינים את המעברים מעבודה לעבודה. וחשיבות יתירה נודעת לקידושא בתרא - לפני פשיטת בגדי קודש ולבישת בגדי חול; שהרי למדנו מכאן, שלא רק ההפשטה שבין קודש לקודש, אלא גם ההפשטה שבין קודש לחול טעונה קידוש ידים ורגלים בכלי שרת; הווה אומר: גם פשיטת בגדי קודש לצורך לבישת בגדי חול של יום - יום - אף היא יש בה משום עבודה. ונמצא זה הרעיון, המסיים את סדר היום הזה: משמעות כל המעשים הסמליים שבמקדש היא בחיים הממשיים שמחוץ למקדש; כי חיי החול מגשימים את הרוח, הנשאבת בחיי המקדש. אכן משמעות השאיפות שבבגדי הקודש - היא במעשים הנעשים בבגדי החול.

רש"ר הירש ויקרא פרק טז פסוק ו

הן כבר ביארנו בפ' בראשית ו, יד: אין כפרה אלא "קבורה" של העבר. היא המעשה העליון של כוח האל, הכל - יכול ומוחלט בחירותו. כי רק הוא יכול לבטל את קשר הסיבתיות, שהוא בעצמו קָשָׁרוּ. יש לאל ידו לנתק את הקשר שבין חטא העבר לבין חיי העתיד: חטא העבר לא יעיב בתוצאותיו על עתיד החיים הפנימיים והחיצוניים; אפילו היה העבר פגום, יכול עתיד טהור לפרוח אחריו. והאל הבטיח את "קבורת" העבר - לכל מי שמקבל על עצמו להתמסר בכל נפשו אל החובה שנצטווה עליה; והן זו כל משמעותן של מתנות הדם. אולם אין קיום לאותה קבלה בלב - ואף אין בה מידה של אמת - אם אין היא מלווה גם בוודוי. שעה שחסד האל ביכולתו המוחלטת בא "לקבור" את העבר הפגום - שומה על האדם לבל יקברנו מדעתו; אלא תהא חטאתו לנגדו תמיד בבהירות וללא אשליות. זו משמעות הוודוי בישראל; אין בו משום וידוי בפני אדם, ואף אין בו משום הודאה בפני ה'; אלא המתוודה מודה בפני עצמו על חטאו - כמשמעות לשון "התְּנָדָה". הוא משתיק בליבו כל סניגור, המחפה על החטא ומלמד זכות על החוטא. רק אם יש לנו העוז ללמד חובה על עצמנו, לדון עבר פגום באותה מידת אמת, שהוא נראה בה בעיני ה' - רק אז יש תקוה שנגשים את כוונתנו ונקיים את חובתנו בעתיד. האומר "חטאתי" בכל לב, לא יוכל לחזור על חטאו. הן עצמו לכף חובה באמת, כבר הגיע לידי הכרת עצמו; הוא יודע, - לא רק שחייב היה לנהוג אחרת, אלא שיכול היה לנהוג אחרת. משהודה בחירות הרצון המוסרי, הרי הוא דוחה כל לימוד זכות על חטא הווה או עתיד:

רש"ר הירש ויקרא פרק טז פסוק י

שני השעירים האמורים כאן מתארים לפנינו שתי דמויות. בתחילה הם זהים בתכלית, אך דרכיהם נפרדות על סף המקדש. שניהם "שויין במראה ובקומה ובדמים ובלקוחותן כאחד" (יומא סב ע"א). שניהם עומדים כאחד ובשווה "לפני ה' פתח אהל מועד" (לעיל פסוק ז). שניהם עומדים בפני אותה הכרעה - באפשרויות שוות של הכרעה - בין "לה" ובין "לעזאזל". שניהם יכולים להיות כך או אחרת; יתר על כן: כל אחד יכול להיות כך - רק מפני שהיה יכול להיות גם אחרת: "אין הגורל קובע אלא בראוי לשם" (יומא סג ע"ב). ומכאן ואילך דרכיהם נפרדות בתכלית הפירוד. מי שהוכרע לה' ימות בשחיטה בסכין חריף של המקדש; אך הוא יתקבל בכלי המקדש; והוא יגיע משם אל קודש הקדשים, לקירבת המקום המקודש ביותר; הוא מקום ההשלמה של חזון חיי תורה - להיות האדם מרכבה לשכינה. כנגד זה מי שהוכרע לעזאזל, לא ייפגע בסכין המקדש; הוא לא ימות בשחיטה, אלא יעמוד חי בלא שינוי; בעצמיות חיה יעמוד בלא פגע לפני ה' בפתח המקדש. אך הוא לא יבוא אל המקדש פנימה, אלא יוצא ממקומו וממושבות האדם, ויגיע אל השממה. בפנותו עורף למקדש שמר על חיי עצמיותו - ויסיים אותם בשממת המדבר. כל אחד מאתנו הוא בבחינת "שעיר". ניתן לו כוח ההתנגדות; והוא מוכשר להתנגד בעוז לכל דרישה שהוטלה על רצונו. וערכם המוסרי של חיינו תלוי באופן הפעלת כוח זה. בידינו להפעיל את כוח ההתנגדות ברשות ה' ותחת מרותו. בידינו להיות בבחינת "שעיר לה'": להתנגד לכל הגירוים הפנימיים והחיצוניים, המפתים אותנו לסור מעל ה'. או בידינו להיות בבחינת "שעיר לעזאזל": להפעיל את כוח ההתנגדות על - ידי סירוב עז לשמוע בקול ה'. כי ה' העניק לנו את כוח ההתנגדות; אך בידינו להפנות כוח זה עצמו - כנגד ה' שנתנו לידנו. הרשות בידינו להתמכר ללא מגן לחושניות ולכל גירויה; אף - על - פי שה' לא נתן לנו את כוח ההתנגדות - אלא לצורך המלחמה בפיתוי החושניות. מי שנחלט לכוח החושניות - בניגוד למי שהשתעבד לה' ולתורתו - קרוי כאן "לעזאזל".

התפיסה הפשוטה ביותר של תיבת "עזאזל" מבארת תיבה זו כ"עז אזל": העז ברוחו - שאזל ללא עתיד; כסבור הוא שהוא עז - ובכך אזל וחלף. היא החושניות, שהעלמה לדרגת עיקרון; וה' שלל ממנה כל עתיד בייעוד האדם והאנושות. הם עושים את רצון קונם - בעצם העובדה שהם הולכים בדרך טבעם; שהרי טבעם הוא הכיוון היחיד, שניתן להם לחלקם. זה חלקו וגורלו של עולם היסודות ושל העולם האורגאני נטול החירות. ואילו ייעוד האדם הוא שונה ונעלה יותר; ורק במידה שהוא מקיים ייעוד נעלה זה, הרי הוא ראוי לשם אדם. כי האל היחיד, החופשי והכל - יכול הוא עליון על כל חוק האלים. הוא בראם והשליט בהם את חוקיו, והם כפופים לחוקים אלה. כוחם הוא בכך שלא ישנו את תפקידם לעשות את רצון קונם. ועליון על כולם הוא ה' אחד - בחירות המוחלטת של הווייתו ורצונו. והוא נפח מרוחו ליציר אדמתו; נתן בו ממהותו החופשיה והיחידה, והעניק לו מכוחו השולט בכוחות. בקרב אלים נטולי חירות הלביש יצור אחד בלבוש ארצי - ונפח בו מרוחו ומנשמתו. אף הוא אמר לו: הִיָּה "אדם" - היה דומה לי כדמותי וכצלמי; היה חסר מעט מאלהים; שלוט בעולם בזעיר אנפין, שהקניתי לך בלבושך הארצי. נתתי לך חירות מחירותי; ואצלתי לך כוח מכוחי לשלוט ברוב כוחות. בלבושך - זה חלקך בעולם הארצי - שולטים בעוז כוחות ושאיפות, כדרך שהם שולטים בכל העולם האלמנטארי והאורגאני; שהרי מעטה לבושך לוקח משם. אם תניח אותם לנפשם, ילכו כמוהם בדרך טבעם, וימצאו בה סיפוק לנפשם. אך אתה הוא בעל חירות, ונתתי לך חירות מחירותי; אצלתי לך כוח מכוחי לשלוט ברוב כוחות; נפחתי בך רוח מרוחי לשמוע את חוקי רצוני; ושומה עליך לנצל את חירותך לנהוג ביד חזקה בעולם זה שלך - על כל הכוחות והשאיפות שבו; את כולם תשעבד לחוקי רצוני בכוח ובחירות שבידך. וכך, שעה שתשעבד לי את כוחותיך ושאיפותיך - ואתה עצמך תשתעבד בהם לי - תהיה קרוב אלי, למעלה מן

הכל: אתה היחיד שהוא בעל חירות בעולם מלא של כוחות חסרי חירות. אולם מושג ה"חירות" כולל מאליה את האפשרות להתנגד לרצון ה'. אל יעלה על הדעת, שהכושר לחטוא ופיתוי החושניות הם רק תוצאה מהשחתת האדם. שכן טול מן האדם את הכושר לחטוא ואת הפיתוי המגרה של החושניות - וכבר חדל האדם להיות ראוי לשם זה. כי כל מעלת האדם מותנה בכושרו לחטוא; וכל כבוד האדם הוא ביכולת שניתנה לו - להמרות את רצון ה'. בעולם היסודות ובעולם האורגאני אין החטא מצוי כל עיקר; אך דווקא משום כך אין שם מעלות מוסריות. אלמלא היתה החושניות מפתה את האדם; אילו היה גם האדם מוצא סיפוק לנפשו רק בניצול כוחותיו כרצון ה'; אילו היה לו כל רע - מר, וכל טוב - מתוק; אלמלא היה יכול להתנגד לרצון ה', כדרך שהוא יכול להתנגד לפיתוי יצריו; אלמלא היה מסוגל להיות "שעיר לעזאזל" כדרך שהוא מסוגל להיות "שעיר לה" - כי אז היה גם הוא נתון לכפיית חוקי ה' כשאר כל הברואים נטולי החירות; כי הללו לא ישנו את תפקידם לעולם; שכן רק קיום רצון ה' מביא להם סיפוק, וכל סטייה ממנו נוגדת את טבעם.

כך הועמדנו כולנו בפני ההכרעה בין ה' לבין עזאזל; כולנו עומדים בפתח המקדש - כדי לבחור בין ה' לבין כוח החושניות. אז נבוא בשמחה אל חצר מקדשו; בסכין חרף של קדושת ה' נבטל את חיי הבהמות של החושניות; כך נזכה להתקבל במקדש; נתקרב אל ה' אף בחיינו החושניים - על - ידי עשיית רצון קודשו עלי אדמות. אך יכול אדם לבחור בעזאזל. הוא יעמוד בפתח המקדש, ויראה את מצוות תורתו; והוא יכוון את כוח ההתנגדות שניתן לו כדי להמרות את רצון ה'; בפתח המקדש הוא יסרב להקריב את חיי הבהמה שבו; הוא ימאן למסור את החושניות לסכין כוח הרצון שנמסר לידו; הוא לא יאבה להקריב את כל אלה לקדושת ה' ותורתו. בפתח המקדש ולמראה תורתו הוא יקיים בלא כניעה את חיי הבהמה. באותה שעה התמכר לעזאזל, לכוח החושניות בלתי - המבוקרת. ואין לו לזה מקום במקדש ולא בתחום חיי אדם ועם; שהרי אלה ישגשו רק באור התורה ומסביב למקדש ה'. מקומו מעתה במדבר; שם אין העולם הארצי מתעלה לתחום החירות על - ידי מעשי האדם המוסרי.

ולאיש מאתנו לא נפלה ההכרעה מראש. אין הדבר תלוי לא במראה ולא בקומה ולא בדמים. לא כבוד והוד מראה ולא שיעור קומה, לא נכסים וממון ואף לא שעת ההכרעה יש בהם כדי לכפות את דרך ההכרעה. נכבד או נקלה, גדול או קטן, עשיר או רש, היום או אתמול, בכל שיעור של כוחות ונכסים ובכל עת יכול כל אדם להיות לה' או לעזאזל. ואין ערך להכרעתו לה', אלא אם כן יכול היה באותה שעה גם לפנות לעזאזל. וההכרעה לעזאזל מבזה את כבוד האדם - רק אם יכול היה באותה שעה גם להיות נאמן לה'. כי עצם פיתוי של עזאזל חייב היה להביא אותו לה'; שאלמלא הוא, לא יוכל להיות בן חופשי ועבד לה'; שלא ניתנה החושניות לאדם למען תשלוט בו - אלא למען ימשול בה הוא וינהוג בה: "ואליך תשוקתו ואתה תמשל - בו" (בראשית ד, ז; ראה פי' שם):

רש"ר הירש ויקרא פרק טז פסוק יז

כפורת הכרובים התייחסה לשתי בחינות, הבאות לידי ביטוי בשני כיווני כנפי הכרובים. כי הכרובים היו פורשי כנפים למעלה - ובאותה שעה סוככים בכנפיהם על הכפורת. הם פנו למעלה לשכינה; והם פנו למטה לתורת ה', המבקשת להתגשם בארץ; וקיום התורה בארץ הוא תנאי להשראת שכינה משמים בארץ (ראה פי' שמות עמ' שט). "אחת למעלה", הכיוון אל ה' - זו ההפנייה הראשונה הניתנת לדם הפר; דם חייו של "העובד למען זרע ה'" פונה אל ה' אלהי הצבאות יושב הכרובים. אולם ההתעלות אל ה', שכל לבנו דופק בערגה אליו, אל תהא רק פנימית גרידא. אם זו התעלות יהודית לאמיתה, הרי תיכף ל"אחת למעלה": "שבע למטה". יש לעצב את כל חייו כרצון ה' - כפי

לאדם רק במידת שם אלוהים, שקבע בה חוקי עולם; אלא הוא התגלה גם במידת שם הוייה; כי לא רק פעם אחת היה מהווה כל הווה (השווה פי' שמות ו, ב); אלא כל רגע שבעתיד תלוי ברצונו החופשי הכל - יכול; והוא מוכן בחסדו המחנך את הבריות לפתוח להם שער לעתיד חדש. ומכאן דבר הכפרה: מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. "מה שלא היו חטאותיכם בעבר - לפני ה' המהווה כל עתיד, תקומו לעתיד חדש וטהור". לפניו תיגאלו מזרע הקללה, שחטאותיכם הניחו בחיק העתיד; בו תשתחררו מכבלי חוסר החירות, שנאסרתם בהם בחטאותיכם; לפני ה' תקומו בלב חדש וברוח חדשה; נפשכם תהא מוכשרת לקבל קדושה ותעלוז לקראת כל טוב וטהור. נמצאת אומר: יום הכיפורים פותח שער לעתיד מחודש - משתי בחינות: הוא מביא כפרה - הגנה בחיים החיצוניים; והוא מביא טהרה - תחייה מחודשת של הנשמה הטהורה. במקביל לשתי בחינות אלה נצטוונו על איסור מלאכה ועל מצוות עינוי. גם בשבת אנחנו שובתים מכל מלאכה; להתוודע ולהתגלות, שזכות שליטתנו בעולם שמסביבנו לא באה מכוח עצמנו. וכעין זה גם איסור מלאכה ביום הכיפורים: הוא מבטא, שקיפחנו את זכותנו כאדם, - לשלוט בעולם שמסביבנו. וכעין זה גם מצוות עינוי הסמוכה לו; היא מבטאת, שקיפחנו את זכותנו כנברא, - לקיים את נפשותינו באכילה ושתייה; ואלמלא ההתערבות של חסד ה' היה עלינו לחדול מלחיות ומלהיות. איסור מלאכה מבטא הודאה, המקבילה לכפרה: חטאנו כלפי העולם; ניצלנו לרעה את עמדת כוחנו כלפי הטבע וכלפי החברה (ל"ח מלאכות והוצאה - ראה פי' שמות עמ' תסו - תסז). כך ניטלה מידינו השליטה בארץ, שהבורא שת לרגלי האדם; וכך קיפחנו את הברכה שהובטחה על - ידי מלך האדם - לכל השואף ביושר במסגרת מאבק החברה. הטבע והחברה מתקוממים כנגדנו; ורק הכפרה שתושג לפני ה' תחזיר לנו את הכוח והברכה - בטבע ובחברה. כנגד זה העינוי מבטא הודאה, המקבילה לטהרה: התמסרנו לגירויים של חיי ההנאה, שניתנו לנו רק לצורך עבודת ה'. כך אבדה הטהרה מקיומנו הגופני, ונשתעבדנו לכבלי החושניות הגופנית; וכך קיפחנו את היסוד של קיום הראוי לאדם:

רש"ר הירש ויקרא פרק יט פסוק א

הפרק הקודם צייר את הניגוד השלילי לחוקות התועבות של הכנענים; ואילו כאן בא לתאר את הניגוד החיובי של חיי חברה - שייכוננו רק על יסוד טהרה בחיי המין. משום כך אתה מוצא, שפרק זה מתחיל בכיבוד אב ואם - שהוא אבן היסוד של כל מוסר אנושי חברתי; אף הוא מקדים את האם, שכן רק אם האיש נושא אשה כשרה, ימצאו גם הבנים "אם" ראויה - שהיא תנאי לכל אנושיות רוחנית מוסרית; רק אז ייווצר היחס היהודי של בנים להוריהם; יחס זה הוא נשמת חיי המשפחה, המגדלת בנים לתורת ה' והמטפחת בהם כל מידה טובה. משום כך המצוות החברתיות שנתחדשו בפרק זה מצוות בעיקר על מידות ותכונות אופי; הן מחנכות ליושר ולנאמנות, לאחוה ולפייסנות, והן משתיתות את חיי החברה על אהבת רע; הרי אלו מידות טובות - שכוח המדינה לא יכפה עליהן, ושופט בשר ודם לא יעניש עליהן; ושליטתן בחברה תלויה רק באופי חבריה. אולם השמירה או העבירה על דיני עריות ניכרת בייחוד בתכונות היילוד; שכן ראשית הווייתו מושפעת מזו או מזו - לטוב או למוטב.